

Ethisch handelen als bouwsteen voor welvaart

En waarom draaft Duruk Goutrug zo achter zijn conditie, zijn werk en zijn religie aan? In het boek *De Tao van Poeh* legt Benjamin Hoff het uit. “Omdat ze hem hebben verteld dat er een beloning aan vastzit, misschien? De godsdiensten, wetenschappen en bedrijfsethiek van onze Goutrug hebben hun uiterste best gedaan ons ervan te overtuigen dat er ons ergens een grote beloning wacht en dat het onze taak is ons leven lang als gekken te werken om die binnen te slepen. Of hij nu hoog in de hemel wacht, achter de volgende molecule of in de directiekamer, hij is altijd net een eindje verder dan wij – net om de straathoek, aan de andere kant van de wereld, achter de maan, voorbij de sterren.”

Wat mij betreft behoort Winnie de Poeh tot de spiritueelste filosofen ter wereld. Als je hem goed begrijpt hoef je je helemaal niet te haasten om de Grote Beloning binnen te halen. Winnie de Poeh begreep als geen ander dat de spirituele en de zakelijke wereld elkaar op een mooie manier zouden kunnen bevruchten. Je hoeft alleen maar het juiste te doen en de honing komt vanzelf naar je toe. Winnie de Poeh heeft dat meermalen laten zien. En waarom weten belangrijke mensen in het bedrijfsleven en in de wereld van godsdienst – ze worden ook wel managers en priesters genoemd – niet wat Winnie de Poeh bedoelt? Ze hebben gewoon geen tijd om kinderboeken te lezen.

CHRONISCH

Volgens Benjamin Hoff lijden veel mensen in onze moderne tijd aan de ziekte van Duruk Goutrug. De naam van de ziekte is ontleend aan de geschiedenis van Konijn in het eerder genoemde boek. Konijn haastte zich voort langs de rand van het Honderd-Bunders-Bos en begon zich hoe langer hoe gewichtiger te voelen. Bij het huisje van Janneman Robinson vond hij een stukje papier op de grond liggen met een speld erin. Op het papiertje stonden vier woordjes. Lees maar even mee. “Wegegan, Goutrug, Duruk, Goutrug.” Het was ondertekend door Janneman. Nu wist Konijn niet wat een Goutrug was, ondanks het feit dat hij er zelf één is,

maar het is één van de eigenschappen van een Goutrug dat je zelf niet het vermogen of de intelligentie hebt om te weten dat je er eentje bent. Het is een chronische ziekte waaraan de helft van de wereld lijdt, men gaat er ook dood aan, maar niemand weet dat hij of zij die ziekte heeft. Maar als je aan deze ziekte lijdt, heb je geen tijd. Maar dat weet je niet, want je hebt geen tijd om er aandacht te besteden dat je er geen tijd voor hebt.

WERELDBURGER

De ziekte van Duruk Goutrug is decennialang een typisch westerse ziekte geweest. Maar bij opkomende economieën als China en India beginnen daar ook steeds meer mensen aan de ongewenste effecten van deze ziekte te lijden. En dat terwijl deze landen de oudste papieren hebben als het gaat om spiritualiteit. Zijn yoga en meditatie niet in deze landen uitgevonden? Een vrouw die ik erg bewonder, **Sharda Nandram**, is weliswaar in Suriname geboren, maar zij heeft haar spirituele basis in het oude India. Het is de spiritualiteit van een magistraal boek, de *Bhagavad Gita*, dat prachtige levenslessen bevat voor een zinvol bestaan. En niet alleen spiritueel, ook zakelijk. Nandram probeert al jarenlang spiritualiteit aan het bedrijfsleven te verkopen, maar veel mensen in die wereld vinden haar betoog zweverig. Volgens Nandram – moeder, dochter en wetenschapper die

LECTOR ONDERNEMERSCHAP

Sharda Nandram houdt zich dagelijks bezig met het thema ondernemerschap in onderzoek, advies en begeleiding van studenten. Ze heeft twee masters behaald, één in psychologie en de andere in economie. Ze belichaamt de verbinding tussen economie en spiritualiteit. “Ik probeer integraal te leven”, zegt zij. “Het gaat niet alleen om het maken van carrière of niet alleen maar om het genieten van het leven. Ik ben op zoek naar de samenhang tussen wie je zelf bent, wat je kunt bijdragen aan de samenleving, wat je zelf leert.

Wat kun je verbeteren aan het leven en wat laat je achter voor de ander?” Haar doctorstitel in de sociale wetenschappen behaalde ze aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Ze is parttime werkzaam als associate professor aan het Nyenrode Center for Entrepreneurship en als lector Ondernemerschap aan de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN).

Onlangs is het boek *The Spirit of Entrepreneurship* verschenen. Dit boek schreef ze samen met Karel Samson. De kern van dit boek is een onderzoek naar succes- en faalfactoren voor

ondernemerschap. Het onderwerp wordt geïllustreerd aan de hand van de persoonlijke ervaringen van een zestigtal Nyenrode-ondernemers. “Het ondernemerslandschap kent verschillende soorten ondernemers. We kennen de eenpitter, de snelle groeier, de familie-ondernemer, de publieke ondernemer, de sociale ondernemer en de maatschappelijk verantwoordelijke ondernemer. Relatief nieuw is de opvatting dat ondernemen in meerdere sectoren belangrijk is, zoals de sociale sector, de publieke sector, de gezondheidszorg, het vrijwilligerswerk en in het onderwijs.”

wereldburger probeert te zijn – is de politiek, maar ook het bedrijfsleven toe aan een nieuwe vorm van leiderschap, gebaseerd op spirituele inzichten.

MEDITATIE

Nandram heeft meer met spiritualiteit dan met religie. “Spiritualiteit heeft een binnenkant en een buitenkant”, zegt ze. “De spiritualiteit waar ik op zoek naar ben verbindt mensen. Religie kan weliswaar een motivator zijn bij het vinden van verbinding – met de ander – maar religie heeft ook de neiging om mensen juist in hokjes in te delen. Spiritualiteit is verbinding met de ander, met de natuur en met jezelf. Ik word enorm geïnspireerd door het hindoeïsme. Hindoe-zijn betekent werken aan zelfontplooiing vanuit je eigen kracht, met respect voor de ander. Ik noem me een pragmatische hindoe. Ik neem afstand van zaken die niet passen in deze tijd en ik laat me uitdagen door de spirituele componenten die te vinden zijn in het hindoeïsme.”

Door deze spirituele componenten waakt ze voor de ziekte van Duruk Goutrug. “Door meditatie, door ademhalingstechnieken kunnen we meer energie in onszelf los maken. Door die energie kunnen we meer creëren. Het besef dat wij een Shiva en een Shakti in ons hebben – de mannelijke en de vrouwelijke kracht – vind ik erg mooi. Soms ben ik erg sensitief, soms ben ik superrationeel. Het hindoeïsme geeft ruimte aan alle componenten, geeft de mens de ruimte om het beste uit zichzelf te halen. Ga na wat je bestemming is, wat je wil, wat je kunt en wat je moet doen om je doel te bereiken. Als we binnen deze ruimte onze energieën verbinden, kunnen we een duurzame wereld achterlaten. Als we onze energieën verbinden, moeten we iets groots tot stand kunnen brengen.”

BALKENENDE-NORM

Twee jaar geleden stuitte Nandram op de Indiase filosoof, econoom en militair strateeg Kautilya. Ze

besloot zelf een boek over hem te schrijven en deed een onderzoek over de spiritualiteit die Kautilya al een kleine 2400 jaar geleden het licht deed zien. In de visie van Kautilya was de leider de dienaar van het volk. Zijn eigen welvaart en welzijn was afhankelijk van de welvaart en het welzijn van zijn burgers. Nandram beschrijft hoe het algemeen belang veel belangrijker is dan het belang van de koning en zijn ministers. Kautilya was zeer toegankelijk voor mensen, maar hij was ook strikt in zijn opvattingen over tijdmanagement, efficiency, corruptie en presteren. Hij zou ook niet aarzelen om advies in te winnen bij de burgers. Hij zou ook zelf de leiding op zich willen nemen. In het klassiek geworden Indiase boek *Arthashastra* schrijft Kautilya over economie, financieel en strategisch management, politiek en ondernemerschap.

// “Een economie die niet duurzaam is, houdt op een betekenisvolle economie te zijn //

De term *Artha* staat voor rijkdom, *Shashtra* staat voor boekwerk. Vrij vertaald is het boek een encyclopedie voor rijkdom, welvaart en welzijn. Kautilya werd bekend omdat hij in staat bleek een machtig en economisch gezond India te creëren. “Al 2400 jaar geleden bedacht hij een soort Balkenende-norm,” zo legt Nandram uit. “Hij ontwikkelde een methode om de salarissen van de koning en haar ministers in toom te houden. Kautilya bepaalde dat niet meer dan een kwart van de opbrengsten van de staat aan salarissen van overheidspersoneel besteed mochten worden. Driekwart van de opbrengsten kwam ten goede van de staatskas.

HOLISME

Kautilya bepaalde dat de koning zich moest gedragen als een honingbij: hij moet genoeg belasting innen om de staat te onderhouden, maar niet te veel om de belastingbetaler in problemen te brengen. De filosoof baseerde zijn werk op maatschappelijk verantwoord denken, innerlijke ontwikkeling en perfectionisme. In moderne bewoordingen heet dat Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO). De spirituele waarden van Kautilya kwamen tot uiting in zijn leider-

VERDER LEZEN

- Benjamin Hoff, *De Tao van Poeh*. Uitg. Sirius en Siderius, ISBN 9789064410642.
- Sharda S. Nandram en Karel J. Samson, *The Spirit of Entrepreneurship*, ISBN 978-3-540-34760-6
- Sharda S. Nandram, *De betekenis van Kautilya's Arthashastra: Holistisch regeren, ondernemen en managen vanuit een financieel en economisch perspectief*. Uitgeverij Praan, ISBN 9789460000300

schap. “Die zou je holistisch kunnen noemen, omdat hij op het oog tegengestelde denkwijzen – zoals materiële welvaart en innerlijke waarden – kon verbinden.” Het maken van winst was voor Kautilya zeker niet onbelangrijk. Maar hij had grote aandacht voor de wijze waarop deze winst werd gerealiseerd en hoe het geld vervolgens moest worden uitgegeven. Volgens Nandram kunnen we leren van Kautilya’s lessen om nieuwe crises te voorkomen. Als de aandacht die de Westerse wereld schenkt aan externe zaken (prestaties) gecombineerd wordt met de Oosterse aandacht voor interne zaken (spiritualiteit) is er volgens Nandram hoop voor de toekomst. Dan gaat innerlijke ontwikkeling gelijk op met materiële ontwikkeling. Dan wordt ethisch handelen een bouwsteen voor echte welvaart.

POTENTIEEL

Tamelijk nieuw binnen de wereld van ‘entrepreneurship’ is de opvatting dat ondernemen niet alleen economische waarde maar ook bezieling, creativiteit en sociale waarde creëert. Vaak wordt gesproken over een ondernemende houding en ondernemendheid. Nandram: “Het begint wel met economische waardecreatie, want je moet geld hebben om in je levensbehoefte te voorzien. Maar we hebben ook behoefte aan sociale waardecreatie, want mensen vinden het ontzettend leuk om te geven, om een ander te helpen. Vervolgens is er behoefte aan creativiteit. We worden blij als we iets creëren en we zijn happy als anderen het waarderen. En tenslotte de bezieling. Volgens de Indiase Rishi’s gebruiken we maar tien procent van ons menselijke potentieel. Bezield als we zijn zouden we veel meer uit ons leven kunnen halen. Bedrijven die een bredere visie hebben dan alleen maar economische waardecreatie, krijgen niet alleen een langer voortbestaan, ze krijgen ook een groter netwerk van mensen die betrokken zijn op de organisatie.”

ZIELSBEWUSTZIJN

De werelden van spiritualiteit en ethiek enerzijds en van economie en het bedrijfsleven anderzijds hebben elkaar al eeuwen nauwelijks kunnen vinden. Toch ziet Nandram zichzelf niet als een roepende in de woestijn. “Er zijn gelukkig steeds meer ‘cultural creatives’ die beseffen dat het belangrijk is om te handelen vanuit een zielsbewustzijn. Om niet alleen na te denken over de producten die je koopt, maar ook over de vraag wat je voor jezelf nodig hebt en wat je voor de ander over laat. Dit bewustzijn is bij grote groepen mensen aan het ontstaan. De ‘cultural creatives’ zijn mensen die zich bewust zijn van hun eigen bijdrage en de cultuur

waar ze in leven. Het zijn mensen die zich graag verbonden voelen met anderen. Ze zien zichzelf als een sociaal dier. En vanuit zo’n optiek zijn ze meer geneigd tot een zielsbewustzijn en krijgt het egobewustzijn een minder grote nadruk.”

ZEGGENSCHAP

In het hindoe-epos *Bhagavad Gita* wordt Arjuna gecoacht door Krishna. “Je moet in de allereerste plaats je plicht vervullen, maar zonder daarbij aan het resultaat te denken,” zegt Krishna. Arjuna kan zijn oren niet geloven. “Dat is onmogelijk!” zegt hij vol ongeduld. “De strijd aangaan is op dit moment je plicht, maar het is niet aan jou of het een nederlaag of overwinning wordt en jij hebt daarin geen zeggenschap. Als je denkt dat je dat wel hebt, ben je als een hond die onder een kar loopt en denkt dat hij die beweging brengt in plaats van de ossen. Vol toewijding handelen zonder aan het resultaat te denken, is de ware kunst van het handelen. Het succes ligt in het verrichten van de handeling, niet in het resultaat.” Wat kan de spiritualiteit van het hindoeïsme betekenen als het gaat om economische waarden en normen? Het begrip *Dharma* staat op individueel niveau voor het vinden van je ideale levensweg, je persoonlijke bestemming. Maar ook een volk of een cultuur kan uitgedaagd worden om zijn of haar dharma te vinden. “Toegepast op het economische krachten spel is er pas sprake van een zinvolle economie als deze duurzaam is”, aldus Nandram. “Een economie die niet duurzaam is, houdt op een betekenisvolle economie te zijn. We hebben het pas echt over economie als er een duurzame ethiek aan ten grondslag ligt.” ■

Rinus van Warven doceert ethiek en cultuurfilosofie aan diverse opleidingen. Hij werkt als redacteur, schrijver en programmamaker voor diverse media. Hij houdt lezingen en coacht mensen en organisaties op weg naar volwassenheid.